

Jánossy Ferenc trendjei a mai magyar gazdaságban

A 2000. év magyar gazdasági jelentéseit (különösen a kormánykörökből származókat) két - egymással összefüggő - megállapítás jellemzi. Az egyik, hogy a magyar gazdaság 1998-1999-ben újra elérte legtöbb mutatójában az 1989-1990-es szintet, azaz „befejeződött a rendszerváltást kísérő (annak oka-okozata?) gazdasági visszaesés helyreállítása“. A másik, hogy jelenleg Magyarország példa nélküli növekedést produkál, növekedési üteme mind a nemzetközi, mind a történelmi összehasonlításban kimagasló.

Tekintettel arra, hogy a nemrég elhunyt kiváló magyar közgazdász, Jánossy Ferenc „A gazdasági fejlődés trendvonaláról“ című (2. kiadás Magvető Könyvkiadó, 1975), a maga idejében nagy feltűnést keltett könyvében éppen a helyreállítással egybekötött növekedés problémáit elemzi, célszerűnek véltem, hogy Jánossy módszerével szemügyre vegyem ezt a kormányzat számára oly nagy politikai jelentőséggel bíró helyzetet.

Jánossy elmélete - dióhéjban

Jánossy könyve két megállapításával keltett szenzációt.

- Az egyik szerint egy ország normális fejlődésében egy exponenciális trend mutatható ki, mivel a gazdaságot egy meglehetősen stabil növekedési ütem jellemzi (ezt később a Jánossy-féle trendelmélet irodalma *korszerűségi rátának* nevezte el, maga Jánossy egy vonatkozásban „fejlődési együtthatóról“ beszél), amely az ország társadalmi-technikai állapotától, a szakképzés színvonalától stb. függ.

Ha ezt az ütemet α -val jelöljük, a GDP-t, vagy más növekedést mutató gazdasági mennyiséget pedig Y-nal, akkor

$$\alpha = \frac{Y_{t+1}}{Y_t} \text{ azaz } Y_t = \alpha^t \cdot Y_0$$

ahol t a vizsgált időszak hossza években (t=0 a bázisév). A trend ábrázolása rendkívül szemléletes lesz, ha a vízszintes tengelyre az időt, a függőleges tengelyre a gazdasági mutató (például a GDP) logaritmusát (bármilyen alappal) mérjük fel, ugyanis a fentiek szerint:

$$\log Y_t = t \cdot \log \alpha + \log Y_0, \text{ azaz} \\ \log Y_t - \log Y_0 = (\log \alpha) \cdot t$$

A statisztikusok (mint a mellékelt táblázatból is látható) előszeretettel adják meg a növekedő gazdasági mutatókat relatív, százalékos számokkal, a bázisévi adatot 100 (%) -nak véve. A fentebb leírt logaritmikus ábrázolás ezt a problémát is jól kezeli:

$$\beta = \frac{100}{Y_0}, \text{ vagyis } \bar{Y}_t = \frac{100 \cdot Y_t}{Y_0} = \beta \cdot Y_t, \\ \text{azaz } Y_t = \frac{\bar{Y}_t}{\beta}$$

tehát

$$\log Y_t - \log Y_0 = \log \bar{Y}_t - \log \beta - \log \bar{Y}_0 + \log \beta = \log \bar{Y}_t - \log 100$$

azaz innen

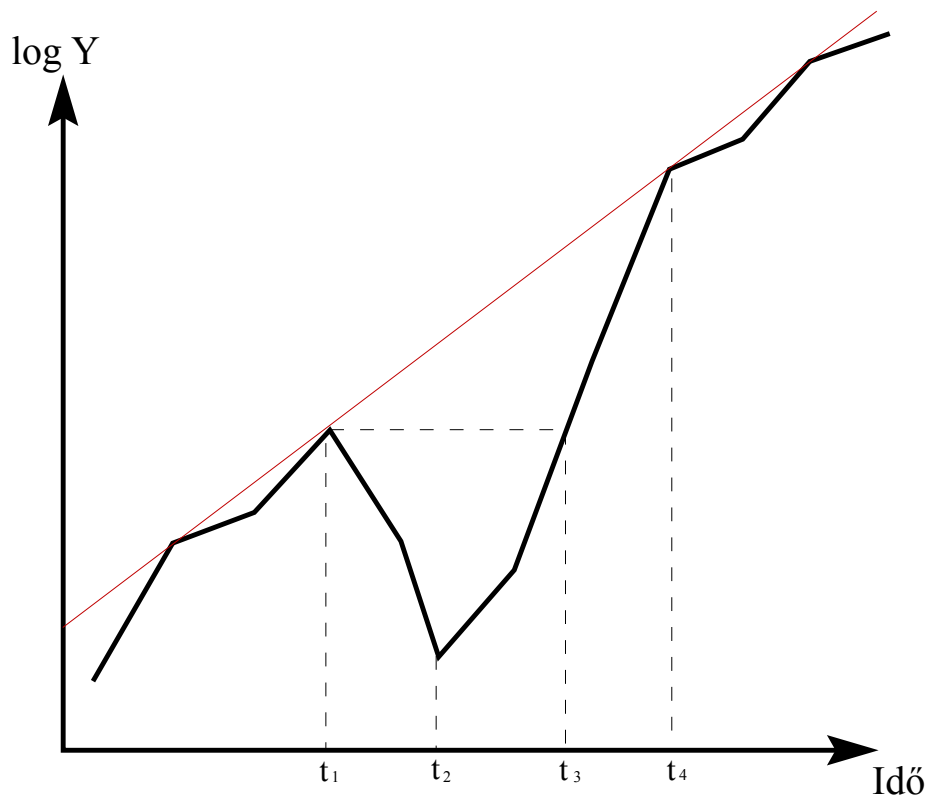
$$\log Y_t - \log Y_0 = \log \bar{Y}_t - \log 100 = (\log \alpha) \cdot t, \text{ tehát} \\ \log \bar{Y}_t = (\log \alpha) \cdot t + \log 100$$

A mellékelt grafikonok ezzel a metodikával készültek.

(Megnyugtathatom a kedves olvasót, hogy ezzel a matematikai fejtegetéseket befejeztem.)

Jánossy felfedezése nem a trendre, hanem annak mibenlétjére vonatkozik. A szokásos statisztikai megközelítéssel szemben Jánossy szerint „a trendvonalat nem szabad a termelés átlagos növekedését kifejező görbéként berajzolnunk, ... , hanem csakis olyan görbét fogadhatunk el trendvonalnak, amely a termelési görbe maximumpontjait köti össze egymással, ... „. (i.m. 27. oldal)

- Jánossy másik - talán az előzőnél is újszerűbb - megállapítása a gazdasági katasztrófát követő helyreállítási periódusra vonatkozik. A trend előzőeknek megfelelő értelmezése mellett evidensnek tűnik (jóllehet a hétköznapi statisztikai, politikai stb. gyakorlattal szöges ellentétben áll), hogy a helyreállításnak *nem akkor van vége*, amikor a legfontosabb mutatók elérik a katasztrófa előtti szintjüket, hanem amikor azok a katasztrófa nélküli trend szintjét érik el.

0.ábra

Az ábrán látható, hogy a katasztrófa a t_1 időpontban következett be, a t_2 időpontban érte el mélypontját a visszaesés és kezdődött meg a helyreállítás. Jóllehet a t_3 időpontban a gazdaság elérte a t_1 -ben elhagyott szintet, de a tényleges helyreállítás csak a t_4 időpontban fejeződött be. Nagyon fontos, hogy a t_2 - t_4 helyreállítási időszakban (t_3 után is!) a növekedés üteme lényegesen nagyobb a trend meredekségét meghatározó korszerűsödési rátánál. Ez is evidensnek tűnik az ábra alapján, azonkívül elméletileg is igazolható (ennek leírását itt mellőzöm), ám a gazdaságpolitikusok a legkülönbözőbb rendszerekben elfeledkeznek erről az „evidenciáról“.

Jánossy a trendet nem tekinti fátum-szerű megváltoztathatatlannak. Nagyon szellemesen jegyzi meg: „Engedjük mégis - hacsak egy pillanatra is - szabadjára azt a hajmeresztő elképzelést, hogy a trendvonal determinisztikus felfogása - mint valami járvány - elterjed, és ennek az új fétisnek ajándékként mindenki tétlenül várja saját szerencsését. Mi történne ekkor? A múlt következtében valóban sziklaszilárd adottságként folytatódó

trendvonal megtörne - akárcsak egy szalmaszál.“(i.m., 30. oldal) Azonban a kitétel - „a múlt következtében valóban sziklaszilárd adottságként folytatódó trendvonal“ - azt is mutatja, hogy Jánossy a trendet, a növekedési pályát szabadon alakító voluntarizmust is elutasítja. Könyvének fő mondanivalója, hogy a trendet megváltoztatni (akár felfelé, akár lefelé) csak a szakmastruktúra, a társadalom termelési kultúrájának mélyreható megváltoztatásával lehet. Azonban a példaként elemzett Szovjetunió adatai azt mutatják, hogy az októberi forradalmat követő társadalmi átalakulás (a lenini értelemben vett kulturális forradalom) ugyan megtörte (felfelé) az orosz gazdaság trendjét, ám ez a törés nem volt túlságosan jelentős. (i.m., 65. oldal) Ebben szerepet játszhatott a sztálini fordulat visszafogó hatása, de - más példákat is figyelembe véve - a trend meglehetősen makacs természete is. Ahogy Jánossy Japánnal kapcsolatban megjegyzi: „a fák mégsem nőnek az égig“ (i.m. 56. oldal)

A Jánossy-elmélet irodalma (Erdős Tibor és mások) a trend alakulását a beruházási tevékenységgel is összeköti (követve Jánossy utalásait) megkülönböztetve a korszerűtlen, a korszerű és az innovatív beruházásokat, attól függően, hogy a beruházás úgynevezett belső korszerűsödési rátája (a beruházás okozta teljesítménynövekmény aránya) hogyan viszonyul a társadalom korszerűsödési rátájához (a trend meredekségéhez). A tömeges korszerűtlen beruházás lefelé, a tömeges innovatív beruházás felfelé töri a trendet. Ez végül is összhangban van Jánossyval, hiszen a beruházás korszerűsége részben fokmérője, részben alakítója a termelési kultúrának. Maga Jánossy különös fontosságot tulajdonít az általa „gazdaságtalan“-nak nevezett beruházásnak: „... a gyorsításhoz olyan beruházások szükségesek, amelyek részben a munkaerő kiképzésére irányulnak, ezért a termelés szempontjából «gazdaságtalanok».“ (i.m. 347. oldal) A további fejtegetés alapján Jánossy „gazdaságtalan“ beruházása igen szoros összefüggésben áll az utóbbi innovatív minősített beruházásokkal. A lényeg, hogy az innovatív beruházás nem képzelhető el az új technológia elsajátításához, kitanulásához szükséges oktatási rendszer létrehozása nélkül, ez pedig szűk megtérülési szempontból „gazdaságtalan“.

A magyar gazdaság idősorai 1960-tól napjainkig

Elvégezve a KSH adatsorain a fentjelzett átalakításokat ($\log Y_t - \log Y_{1960}$) grafikusán ábrázoltam néhány fontos mutatót

- Aktív népesség
- GDP
- Végső felhasználás
- Ebből a lakossági felhasználás
- Termelékenység - itt a GDP egy aktív főre jutó értékét számoltam ki és ábrázoltam
- Felhalmozás
- Ebből állóeszközök
- Beruházás volumenindexe

A táblázat további részeit, amelyek a mezőgazdaságra vonatkoznak, szintén ábrázoltam, de mivel azokból egy elhúzóó agrárválság képe rajzolódott ki, ebben a dolgozatban nem foglalkozom velük.

A vizsgált grafikonok három csoportba sorolhatók:

- Az elsőbe csak az aktív népesség alakulása kerül, amely nem közvetlenül a gazdasági növekedésnek alávetett mutató, így trendeket sem rajzoltam hozzá. Viszont jelentős szerepe van a többi ábra értelmezésében;
- A másodikba a GDP, a termelékenységi sor és a GDP összetevői közül a felhasználási adatok kerültek. Ezeknél a Jánossy-elmélet meglehetősen jól érvényesül;
- A harmadikba a GDP felhalmozási összetevői kerültek - itt a Jánossy-féle trendek sajátosan viselkednek, de alakulásuk segíthet az előbbi csoport trendjeinek értelmezésében.

Az aktív népesség alakulása

Az aktív népesség alakulásán (1.ábra) elég jól tükröződnek a gazdasági fejlődés fontosabb eseményei.

1960-62 között elég erőteljes csökkenés látszik, ami a rövid időszak és az előzmények ismeretének hiányában nemigen értelmezhető;

1962-68 között egy lanyhább emelkedés tapasztalható, amit magyarázhat a falu „szocialista átalakítása“, a magángazdák „aktívvá“, mezőgazdasági vagy ipari bér munkássá válása;

1968-72 között, valószínűleg az „új gazdasági mechanizmus“ hatására az aktív népesség gyarapodása drasztikusan felgyorsul - ez azért is érdekes, mert sokan annak idején a gazdasági reformok következtében munkanélküliséggel számoltak;

1972-78 között a reform visszarendezése és a gyes bevezetésének együttes hatására az aktív népesség növekedése nem szűnt meg, de lényegesen lelassult;

1978-89 között a gazdasági válság erősödése, a népesség csökkenése együttesen megkezdte az aktív népesség lassú lefaragását;

1989 után a rendszerváltás az aktív népesség mind a mai napig tartó drasztikus csökkenését eredményezte. A közeljövőben ennek a folyamatnak a lelassulása várható (az előző időszakhoz hasonló mértékig). Az aktív népesség belátható időn belül aligha indul megint növekedésnek, jó ha a stagnálás állapotáig eljutunk.

A GDP alakulása

A GDP grafikonja meglepően tiszta képet mutat. Az 1964-es, valószínűleg módszertani okokra visszavezethető ugrást leszámítva szinte nyílegyenes (tisztán exponenciális) szakaszokból épül fel egészen a rendszerváltás „katasztrófáig“. 1978-ban következett be egy jelentős (lefelé-)törés a trenden. Ez összefügg az aktív népesség alakulásával és az adósságsapda működésbe lépésével. A zuhanás 1989-90-ben kezdődött el és 1996-ig tartott. 1996-ban (!) kezdődött a helyreállítás. Az 1998-99-ben a jelenlegi kormányzati periódusban megjelenő növekedési ütem sem nem váratlan, sem nem példátlan. Mivel a 2.ábra szerint 1999-ben érte el a GDP újra az 1989-es szintet, azért valószínűleg itt a leggyorsabb a növekedés - már amennyiben Jánossy elmélete helytálló. Az is látható, hogy ez az ütem lényegében megegyezik az 1960 és 1978 közötti ütemmel, szó sincs tehát példa nélküli növekedésről.

Ismét csak elfogadva Jánossy elméletét, ez a növekedési ütem hozzávetőlegesen még 5-6 évig lesz tartható, ha csak egy igen inovatív (Jánossy értelmében „gazdaságtalan“) tömegberuházással a trendet felfelé nem törjük. Erre a folyamatban levő oktatási reform

felemás reményeket nyújt, mivel - belülről szerzett tapasztalataim alapján - az oktatási reform elsősorban a közép- és méginkább a felsőfokú oktatás extenzív fejlesztésében nyilvánul meg, a minőség legalább is nem javul. Az innováció másik forrása is kétséges. A beáramló külföldi tőke igen kis mértékben innovatív. Legtöbb külföldi tulajdonos megszüntette, vagy erősen csökkentette az általa megvásárolt vállalatok fejlesztő tevékenységét, s amennyiben hozott egyáltalán ide technológiát, az a legtöbb esetben a cég lefutóban levő, „hazai pályán“ már korszerűtlennek számító technológiája, ami „ide még jó lesz“. A „zöldmezős“ beruházások túlnyomó többségben összeszerelő, feldolgozó üzemek, és szintén magyarországi fejlesztés nélkül, a legkorszerűbbet csupán követő technológiával.

Ha viszont a trend nem fog változni, akkor a következő kormányzati periódusban a mostani magas növekedési ütem meg fog torpanni (lecsökken a trend színvonalára) és ez ugyanúgy nem lesz az akkori kormányzat büne, mint ahogy a mostani magas növekedési ütem nem a jelenlegi kormányzat érdeme.

A végső felhasználás alakulása

A végső felhasználás grafikonja sokban hasonlít a GDP-jéhez.. Ugyanakkor az ingadozások itt jelentősebbek, mint ott és a visszaesés korábban, már 1988-ban megkezdődött. Figyelemreméltó, hogy a visszaesési szakaszt apró fellendülések tarkítják - 1989, 1992, 1997 - ragyogóan illusztrálva a politikai ciklusok létezését. A trendhez való visszatérés itt lényegesen később következne be (8-10 év), de figyelembevéve a fentebb jelzett politikai ciklusokat úgy tűnik, hogy a választások előtti „erőltetett növekedés“ következtében ez már hamarabb, szintén úgy a következő ciklus közepén fog bekövetkezni, ugyancsak megterhelve a következő kormányzat politikai tőkét.

A lakossági végső felhasználás (fogyasztás) alakulása

Ez lényegében ugyanazt a képet mutatja, mint az előző grafikon. Itt az „egyenletes növekedés“ várható hatását prognosztizáltam, ami – mint az előbb jeleztem – a trendhez való igazodást kb. 8-10 év múlva valószínűsíti.

A termelékenység alakulása

A termelékenység általam számított értékeit egyes kollégáim vitathatják, valóban nem teljesen fedi a kategória elfogadott definícióit. Arra gondoltam ugyanakkor, hogy a teljes foglalkoztatottság mellett számított termelékenység ($GDP/Aktív\ népesség$) nem rossz mutató, hiszen a társadalomnak a munkanélkülieket is el kell tartania és én – őszintén szólva – nem vagyok meggyőződve arról, hogy a munkanélküliség jelenlegi szintje valóban a leghatékonyabb foglalkoztatást jelenti. Ha tévednék, és a magasabb foglalkoztatás mellett a tradicionális termelékenységi mutató ($GDP/Foglalkoztatott\ népesség$) romlana, akkor az én mutatóm végül is egyenértékű lenne. Ha viszont a tradicionális mutató javulna a foglalkoztatás növekedésével, akkor azzal, hogy figyelmen kívül hagyja a munkanélküliség társadalmilag nyomasztó jelenségét tulajdonképpen egyenesen félrevezető lenne. Az én mutatóm tehát mindenképpen a valós társadalmi hatékonyságot igyekszik tükrözni.

A termelékenység alakulásának grafikonja számomra nem szolgált meglepetéssel. Jánossy elméletével teljes összhangban a társadalmi hatékonyság lényegesen stabilabbnak mutatkozik, mint az elért eredmény. Az 1978-as trend-törés sokkal kisebb mértékű, mint az előző grafikonokon, ami arra utal, hogy az eredmény-visszaesés nagymértékben az aktív népesség 1978-ban elkezdődött csökkenésének köszönhető és kisebb mértékben azoknak a makrogazdasági okoknak, amelyek többek között e csökkenés okai is. A termelékenység

drasztikus visszaesése is viszonylag rövid ideig tartott és a rendszerváltás zavarai magyarázható. A korábbi oktatási rendszert dicséri a „helyreállítás“ gyors beindulása és így a trend elérése már napjainkban bekövetkezik (bekövetkezett) A termelékenységi mutató nagyfokú stabilitása és gyors regenerálódó képessége egyfelől kétségessé teszi, hogy a magyar munkaerő annyira rá lenne szorulva a nyugati „szakértők“ kioktató segítségére, de másfelől a gyors felzárkózást is megkérdőjelezi. Úgy gondolom, hogy csak egy valódi, innovatív oktatási/kulturális váltás tenné lehetővé a trend felfelé törését és ezzel a felzárkózás feltételeinek megteremtését. Másodvonalbeli technológiák és másodvonalbeli (?) „szakértők“ átvétele ezt aligha oldja meg.

A felhalmozás, állóeszközfelhalmozás és beruházási volumenindex alakulása

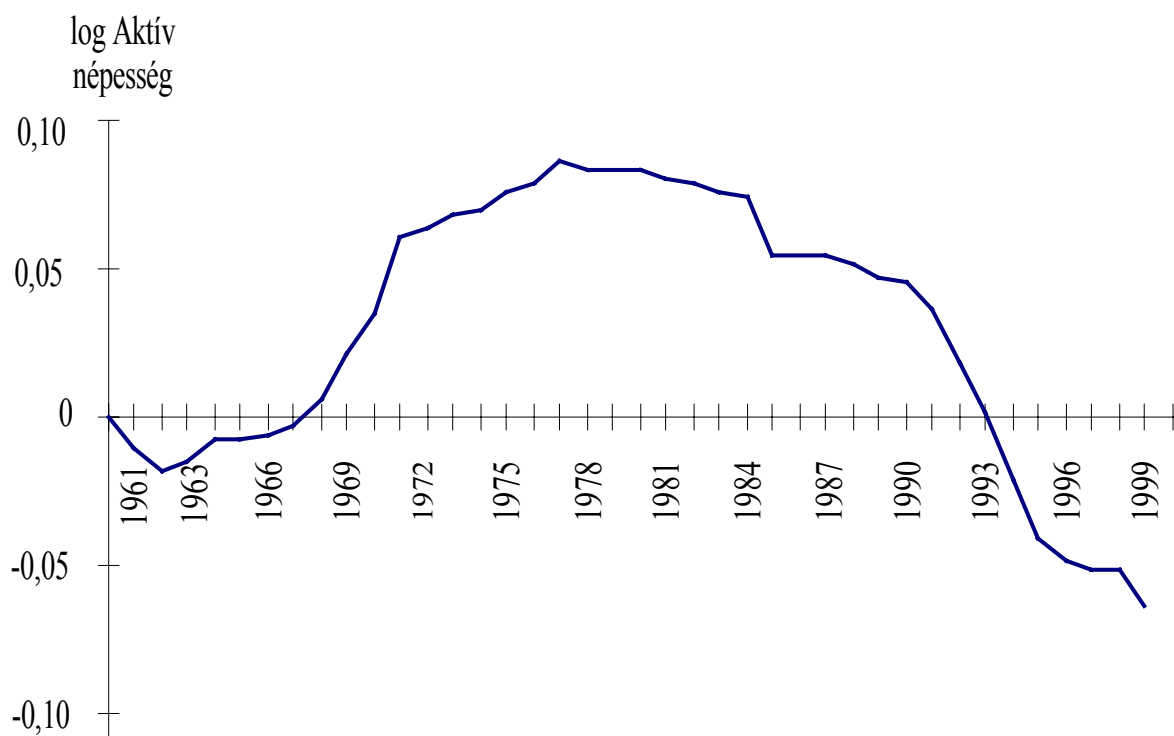
Mint fentebb jeleztem az idősoroknak ez a csoportja nem mutatja a Jánossy által leírt növekedési sajátosságokat. Ez valószínűleg nem véletlen. Mindhárom görbe döntően az állóeszköz-beruházások alakulásának hatását tükrözi. Az állóeszköz-beruházásoknak pedig, mint ismeretes, alapvető szerepük van a különböző gazdasági ciklusok alakulásában. Így azután nem váratlan, hogy ezek a görbék egy nagyjából változatlan trend szétcsúsztatott darabjaiból állóknak tűnnek. Ez a teljes felhalmozás görbéjén is megfigyelhető, de ott nem egyértelmű, viszont a másik két görbe esetében egészen feltűnő. Az állóeszköz-felhalmozás illetve a beruházási volumenindex alakulásában, ha eltekintünk a kisamplitudójú rövidtávú ciklusoktól (amelyek valószínűleg azonosak a Bauer Tamás által elemzett beruházási ciklusokkal), akkor egy viszonylag stabil növekedést látunk, amely talán egy kissé megtört az 1972-es visszarendeződés környékén. Ezt a növekedést egy drasztikus visszaesés követi (megint csak kisebb amplitudójú ingadozásokkal tarkítva) 1978-tól egészen 1992-ig. Figyelemre méltó, hogy ez a szakasz egybeesik az aktív népesség csökkenésével – nyilván nem függetlenül attól. A termelékenységi trend 1978-as lefelé törésében minden valószínűség szerint ez a visszaesés a ludas. 1993-tól újra emelkedni kezd a beruházási görbe, mégpedig a korábbival lényegében megegyező ütemmel. Ez pedig azt valószínűsíti, hogy az új beruházási hullám legjobb esetben is csak korszerű, de nem innovatív beruházásokból áll és így nem valószínű a termelési trendek érzékelhető felfelé törése. Ami viszont a fenti prognózisok megvalósulását valószínűsíti.

Év	Aktív népesség	GDP	Végso felhasználás		Bruttó felhalmozás		Beruházás		Mezőgazdasági terület	Bruttó termelési index		Felvásárlási index	
			Összes	Lakossági	Összes	Állóeszköz	Volumen index	Folyó áron		Növénytermesztés	Állattenyésztés	Mezőgazdaság	Össztermék
1960	4735	100	100	100	100	100	100	426	71411	100	100	100	100
1961	4626	105	102	101	104	97	97	399	70836	94	106	99	106
1962	4544	111	108	105	112	107	108	441	70127	99	106	102	112
1963	4569	117	113	110	126	122	122	502	69848	108	107	107	120
1964	4653	123	119	116	136	126	129	520	69798	109	117	112	123
1965	4649	124	120	118	129	128	130	497	69536	101	113	106	126
1966	4666	133	126	123	141	142	145	549	69275	115	118	116	133
1967	4710	143	133	131	172	170	173	656	69134	118	123	120	140
1968	4802	150	140	137	174	173	176	650	69026	117	127	121	147
1969	4979	161	147	145	174	187	193	844	68881	133	124	129	163
1970	5127	168	159	155	201	219	227	1014	68751	111	137	122	151
1971	5440	179	168	163	245	242	251	1143	68551	122	145	131	179
1972	5491	190	173	169	215	240	249	1184	68465	129	143	135	192
1973	5531	203	180	176	215	247	259	1257	68350	139	150	143	211
1974	5563	215	192	187	265	274	282	1394	67827	140	159	148	222
1975	5634	228	201	196	292	306	319	1634	67699	147	163	153	229
1976	5679	236	205	199	298	306	319	1707	67572	136	167	149	222
1977	5777	254	214	208	327	344	360	2015	67295	152	182	165	250
1978	5742	265	223	216	385	360	377	2185	66979	154	187	168	255
1979	5736	273	230	221	331	363	381	2257	66512	149	189	166	261

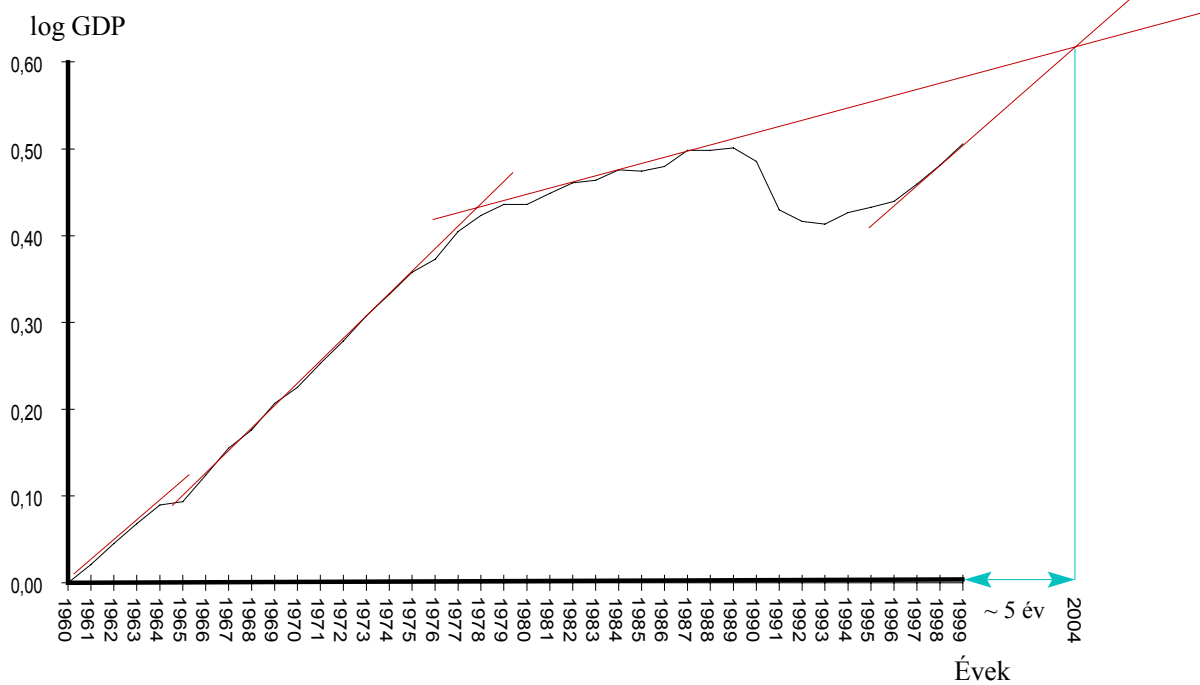
Év	Aktív népesség	GDP	Végső felhasználás		Bruttó felhalmozás		Beruházás		Mezőgazdasági terület	Bruttó termelési index		Felvásárlási index	
			Összes	Lakossági	Összes	Állóeszköz	Volumen index	Folyó áron		Növénytermesztés	Állattenyésztés	Mezőgazdaság	Össztermék
1980	5734	273	232	224	318	340	359	2134	66265	160	192	173	271
1981	5701	281	238	229	312	326	341	2094	66012	159	197	175	274
1982	5678	289	241	232	301	320	333	2156	65824	174	208	188	296
1983	5646	291	242	234	278	310	323	2242	65705	161	212	183	293
1984	<u>5616</u>	299	245	236	272	298	314	2315	65545	169	214	188	303
1985	5373	298	249	239	262	289	307	2396	65397	159	202	177	285
1986	5361	302	255	244	285	308	314	2592	65236	165	205	182	283
1987	5371	315	264	254	294	338	338	2951	65113	156	208	178	279
1988	5329	315	256	243	284	307	312	2904	64973	168	211	186	278
1989	5278	317	259	249	288	329	325	3396	64839	166	205	182	261
1990	5251	306	252	240	275	306	293	3563	64731	151	205	174	237
1991	5153	269	239	226	217	274	257	4919	64597	157	173	163	200
1992	4940	261	240	226	173	267	253	5556	61357	116	151	130	173
1993	4753	259	253	230	229	272	259	6383	61291	106	136	118	121
1994	4514	267	247	230	274	306	291	8427	61220	116	130	121	116
1995	4313	271	231	215	296	293	276	10388	61793	118	134	125	132
1996	4240	275	224	209	334	313	290	13376	61845	130	137	132	137
1997	4206	288	229	213	368	342	315	17099	61946	127	128	127	132
1998	4211	303	237	221	454	381	355	21379	61927	116	136	125	131
1999	4096	320	245				378						

Forrás: KSH Évkönyv 1999; az 1999 évi adatok becsléséhez a KSH 1999 I. negyedéves jelentését használtam fel

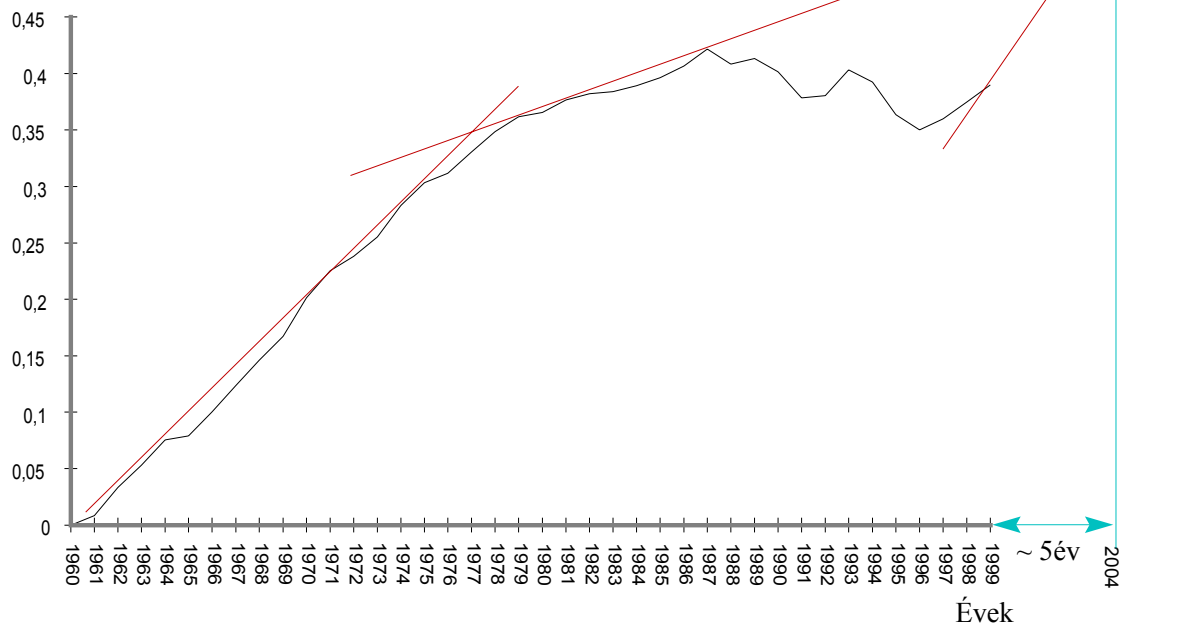

1.ábra

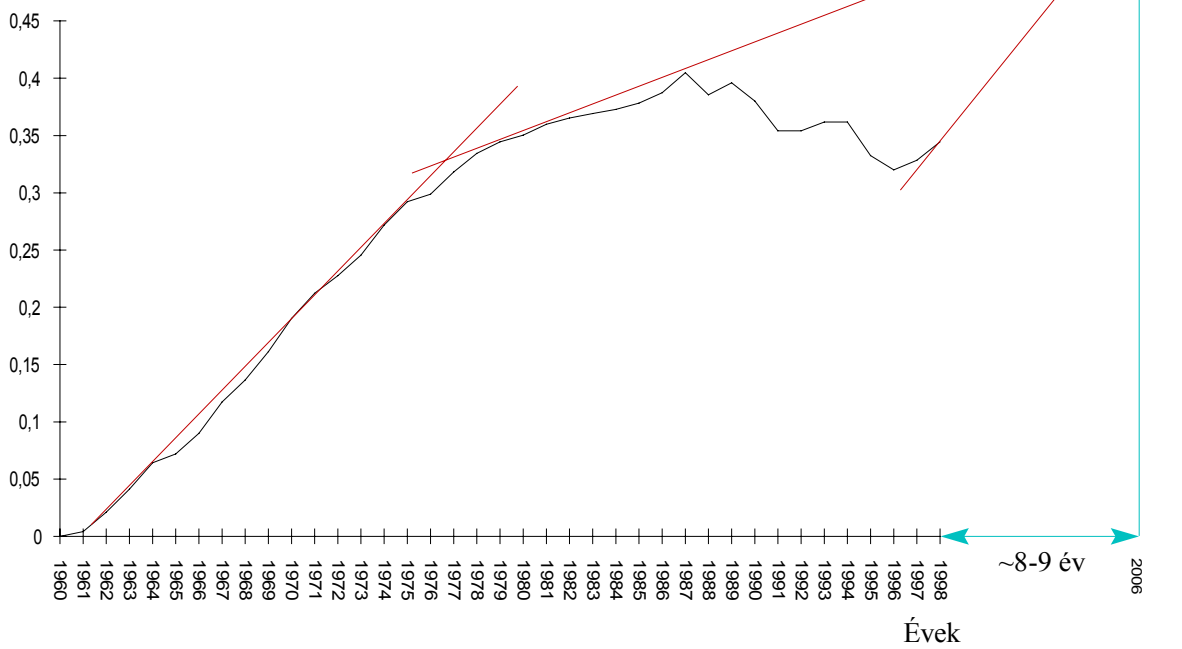
2.ábra

log Végső felhasználás

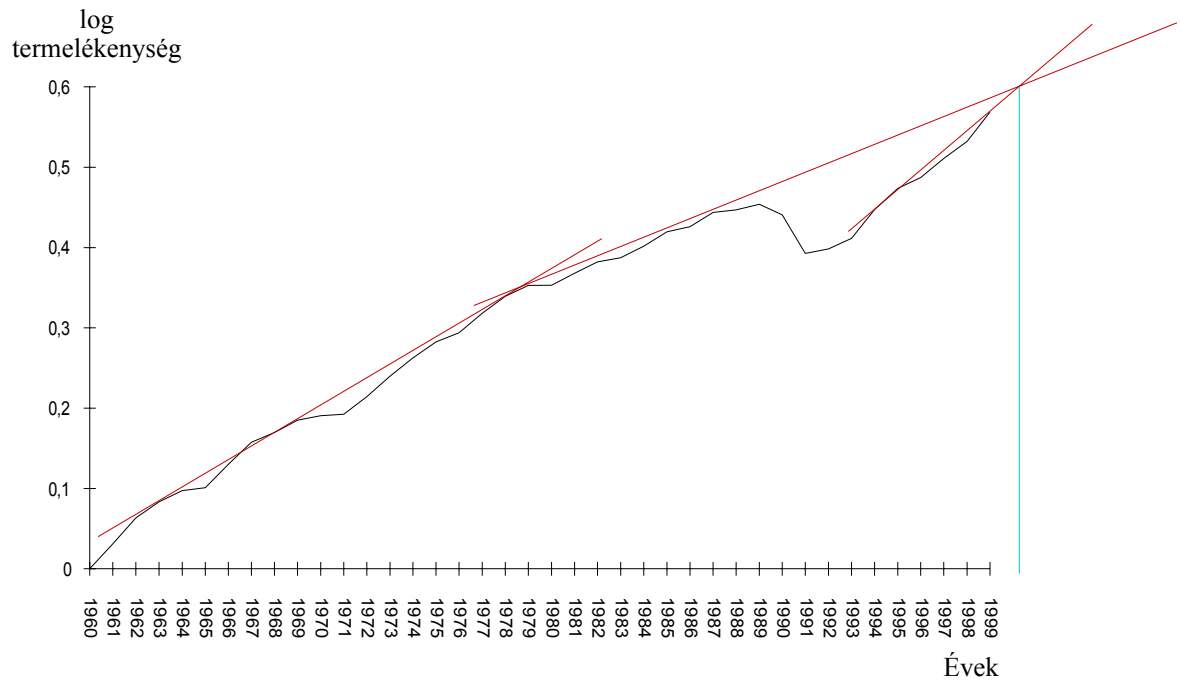

3.ábra

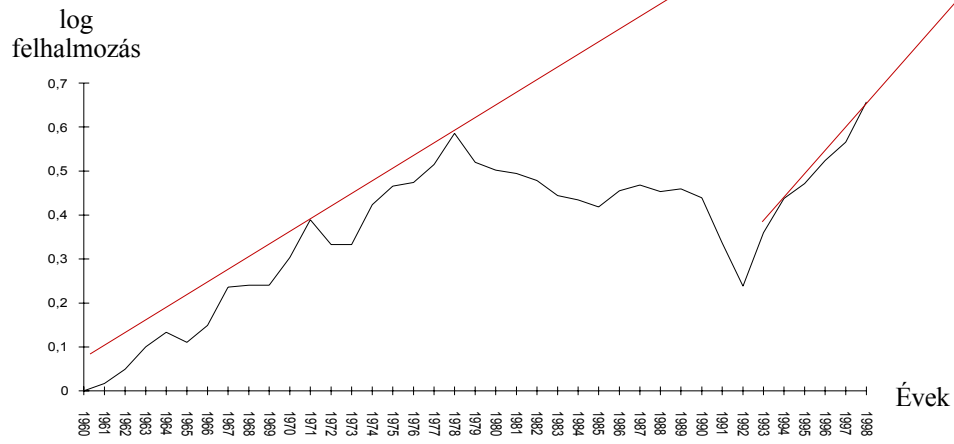
log Lakossági fogyasztás

4.ábra

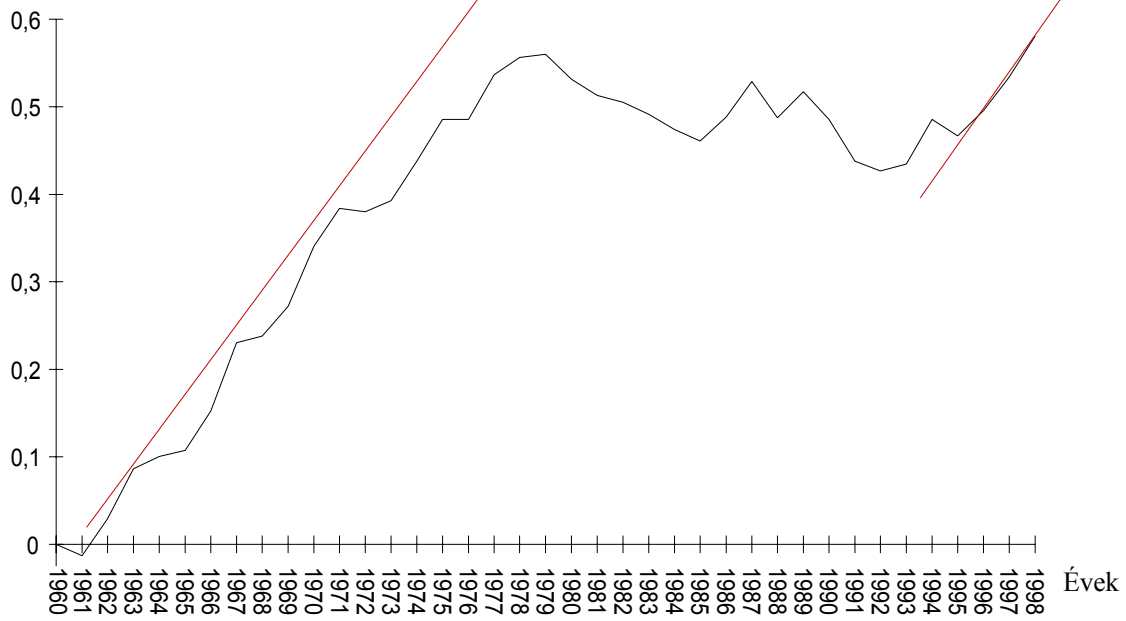

5.ábra

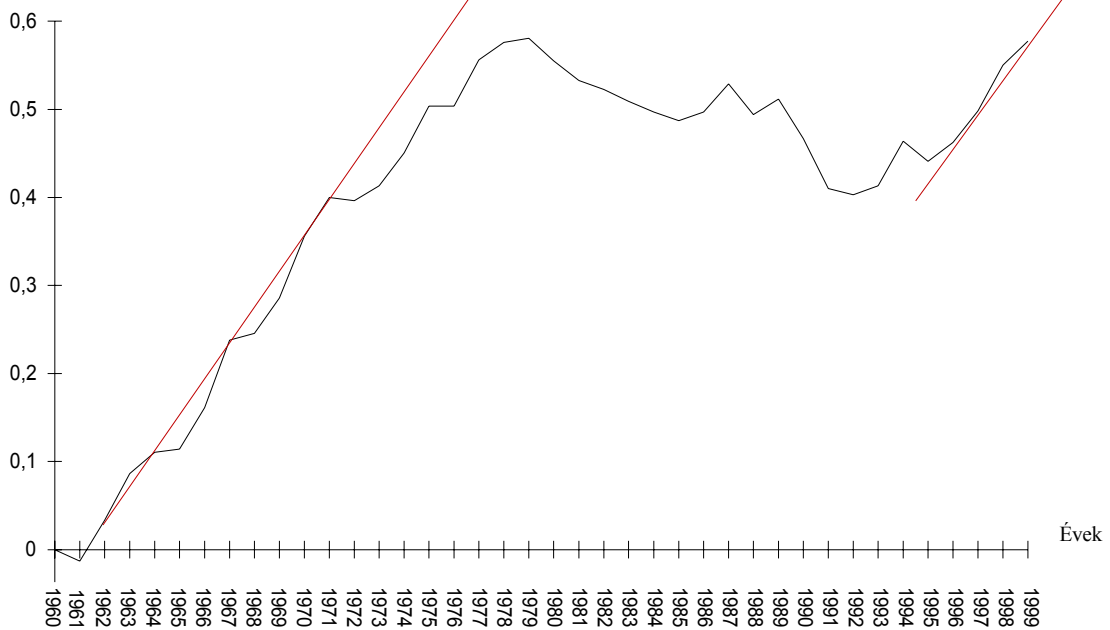
6.ábra

log
állószerkezet
felhalmozás

7.ábra

log
Beruházási
volumenindex

8.ábra

A Jánossy-féle trend a mai magyar gazdaságban

A vizsgálat folytatása

Öt évvel ezelőtt írtam meg „Jánossy Ferenc trendjei a mai magyar gazdaságban” című (Eszmélet 51. szám) dolgozatomat, aminek téziseit a 1999. évi BGF Tudomány-napi konferenciáján is ismertettem. Azóta lezajlott egy kormányváltással járó országgyűlési választás, sőt, immár a következő előtt állunk. Úgy döntöttem, hogy szembesítem az akkori következtetéseimet az azóta végbement folyamatokkal.

Megbízható statisztikai adatok sajnos még csak a 2003. évig állnak rendelkezésemre, illetve elég jó becsléseket sikerült találnom a 2004. év egyes mutatóira. Próbálkoztam 2005 évi előrejelzésekkel is, de ezek megbízhatósága nagyon kétségesnek bizonyult, így ezekről lemondtam.

Az említett dolgozatban a KSH idősorait használtam, amelyek báziséve 1960. A jobb szemléletesség kedvéért elhagytam a meghosszabbított idősorok elejét és a bázisévet – egyszerű indexálással – áthelyeztem 1985-re. Ennek eredményeképpen a logaritmált értékek a visszaesés mélypontja körül negatívvá váltak, de ez mit sem változtatott a görbék menetén, amik pedig elemzésünk tárgyai.

Nézzük tehát a fenti dolgozat megállapításait, és azok meg- illetve meg-nem-valósulásait.

„1989 után a rendszerváltás az aktív népesség mind a mai napig tartó drasztikus csökkenését eredményezte. A közeljövőben ennek a folyamatnak a lelassulása várható (az előző időszakhoz hasonló mértékig). Az aktív népesség belátható időn belül aligha indul megint növekedésnek, jó, ha a stagnálás állapotáig eljutunk.” (lásd 1. ábra)

A 2. ábrán látható, hogy az 1999-re kiszámolt becslésem elég rosszul sikerült, ám összességében egy olyan enyhe növekedés tapasztalható az 1996-98 évi stagnálás után – ráadásul egy gyanús ciklus-jellegű ingadozással – amely nyugodtan tekinthető stagnálásnak is. Tehát, bár prognózisom nem vált be, de nem is tévedtem túl nagyot.

„A GDP alakulása

...

Ha ... a trend nem fog változni, akkor a következő kormányzati periódusban a mostani magas növekedési ütem meg fog torpanni (lecsökken a trend színvonalára) és ez ugyanúgy nem lesz az akkori kormányzat bűne, mint ahogy a mostani magas növekedési ütem nem a jelenlegi kormányzat érdeme.” (3. ábra)

A 4. ábra alapján a prognózis helyesnek bizonyult. Sőt, a GDP növekedése 2001 tájékán alig észrevehetően lassult. Sajnos a politikai prognózisom is bevált:

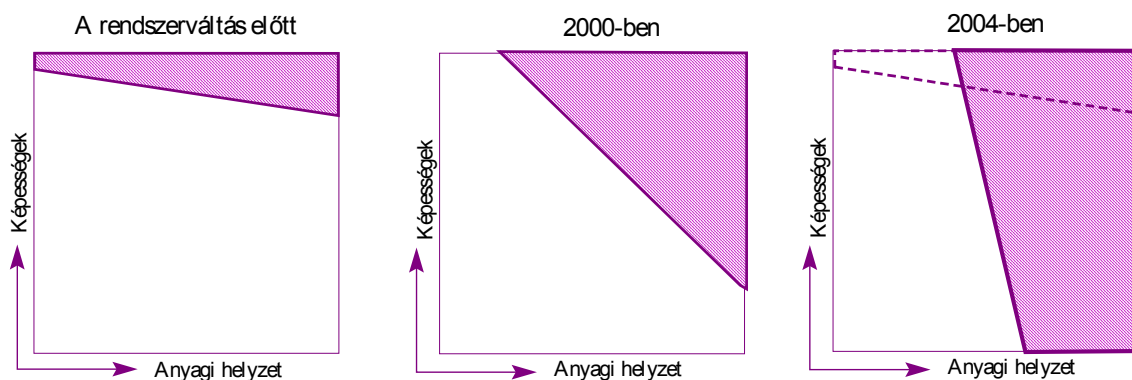
„... elfogadva Jánossy elméletét, ez a növekedési ütem hozzávetőlegesen még 5-6 évig lesz tartható, ha csak egy igen innovatív (Jánossy értelmében „gazdaságtalan“) tömegberuházással a trendet felfelé nem törik. Erre a folyamatban levő oktatási reform felemás reményeket nyújt, mivel - belülről szerzett tapasztalataim alapján - az oktatási reform elsősorban a közép- és még inkább a felsőfokú oktatás extenzív fejlesztésében nyilvánul meg, a minőség legalább is nem javul. Az innováció másik forrása is kétséges. A beáramló külföldi tőke igen kis mértékben innovatív. Legtöbb külföldi tulajdonos megszüntette, vagy erősen csökkentette az általa megvásárolt vállalatok fejlesztő tevékenységét, s amennyiben hozott egyáltalán ide technológiát, az a legtöbb esetben a cég lefutóban levő, „hazai pályán“ már korszerűtlennek

számító technológiája, ami „ide még jó lesz“. A „zöldmezős“ beruházások túlnyomó többségben összeszerelő, feldolgozó üzemek, és szintén magyarországi fejlesztés nélkül, a legkorszerűbbet csupán követő technológiával.”

Mindez nagyjából így történt.

Külön kitérnék az oktatási reform kérdésére. Az Orbán-kormány meghirdette, hogy 2004-ig a megfelelő korú népesség fele fog felsőfokú képzésben részt venni. Pokorny Zoltán mondta el először, majd Orbán Viktor a Vigadóban szó szerint megismételte, hogy „míg a rendszerváltás előtt a megfelelő korú fiatalok közül csak minden tizenkettedik jutott be a felsőoktatásba, addig ma már minden harmadik, és 2004-re elérjük, hogy minden második fiatal folytathasson felsőfokú tanulmányokat”. Ez a terv lényegében megvalósult. A kormányváltás után ugyan az új szakminiszter, Magyar Bálint tett néhány halvány utalást a folyamat lelassítására, de végül az Orbánék által kitűzött cél megvalósult. Kérdés, milyen áron?

Ennek elemzésére a következő gondolatkísérleti modellt alkalmazom. Ábrázoljuk a „megfelelő korú fiatalok” sokaságát egy négyzettel, amelynek vízszintes oldala a potenciális felsőfokú tanulmányokat végzők anyagi háttérét, a függőleges oldal pedig az intellektuális képességeit méri. Így a négyzet teljes területe a korosztály 100 %-át reprezentálja, a délnyugati sarokban a legalacsonyabb intellektusú és legszegényebb fiatallal, az északkeleti sarokban a legmagasabb intellektusú és egyben legjobb anyagi háttérű fiatallal. (természetesen a gondolatkísérlet abból a nem feltétlenül teljesülő hipotézisből indul ki, hogy minden intellektuális szinten szintenként azonos a legszegényebb illetve a leggazdagabb egyén anyagi helyzete, és ugyanígy minden anyagi helyzethez ugyanaz a legalacsonyabb illetve legmagasabb intellektuális színvonal tartozik – a valóságban az ábra valószínűleg nem négyzet alakú, de ez a következtetéseket alig befolyásolja). Az ábrákon a bevonalkázott rész a felsőoktatásba bekerült fiatalok sokasága.

Ennek a modellnek az érvényességét a gyakorlati tapasztalatok támasztják alá. Egyrészt igen jelentősen megnöttek a továbbtanulás költségei, és ezen lényegesen nem változtatott az a tény, hogy az Orbán-kormány eltörölte a Bokros-csomagban bevezetett tandíjat és viszont bevezette a diákhitelt. Az utóbbi – konstrukciójánál fogva – nem igazán alkalmas a költségek csökkentésére, a Bokros-féle tandíj pedig a továbbtanulással fellépő többletkiadások kis töredékét jelentette. Másrészt a rohamosan csökkenő felvételi ponthatárok az intellektuális minimum csökkenését valószínűsítik, mellesleg ugyanúgy, mint a növekvő bukási arány a bekerültek között. Ez utóbbival kapcsolatban „a mennyiség átcsapása minőségbe” jelenséggel is találkozhatunk. Amíg 1999-2000-ben a korábbi évekhez képest nem csak a bukások száma, de a sikeres vizsgák száma is nőtt – jóllehet a bukások számánál kisebb mértékben, addig 2004 körül már a sikeres vizsgák száma csökkent a korábbi évekhez képest. Amennyiben a gondolatkísérleti ábráink jól tükrözik a valóságot, akkor ez a tendencia

érthető, hiszen az ábra szerint 2004-re a bekerült hallgatók között túlsúlyba kezdtek kerülni a felsőoktatásban kívánatos szintnél alacsonyabb intellektusúak, és ez ellehetetlenítette a korábban többé-kevésbé sikeresen alkalmazott oktatási módszereket.

Összességében tehát – véleményem szerint – az oktatási reform az „erőltetett növekedés” modellje szerint alakult, ami a „korszerűtlen” humántőke beruházások tömegét zúdította a társadalomra, annak sok-sok negatív hatásával: a felsőoktatási munka elgépiesedése, a felsőoktatásban folyó tudományos kutatómunka visszaszorulása, nagy tömegű alacsonyán képzett diplomás, növekvő pályakezdő- és diplomás munkanélküliség stb. Hogy ezen a tendencián változtat-e valamit a „bolognai folyamat” erőltetése (ismét kicsit pápábbak vagyunk a pápánál), és ha igen, pozitív vagy negatív irányba – nos ebben a kérdésben nem ennek a dolgozatnak a tisztje állást foglalni. Személy szerint én szkeptikus vagyok.

„A végső felhasználás alakulása.

...

A trendhez való visszatérés itt lényegesen később következne be (8-10 év), de figyelembe véve a fentebb jelzett politikai ciklusokat úgy tűnik, hogy a választások előtti „erőltetett növekedés” következtében ez már hamarabb, szintén úgy a következő ciklus közepén fog bekövetkezni, ugyancsak megterhelve a következő kormányzat politikai tőkét.” (5. ábra)

Az 6. ábra ezt a prognózist egyértelműen alátámasztja. Jól látható a végső felhasználás „erőltetett” felfelé törése a 2000-2002 években, majd a megtorpanás 2003-ban.

„A lakossági végső felhasználás (fogyasztás) alakulása

Ez lényegében ugyanazt a képet mutatja, mint az előző grafikon. Itt az „egyenletes növekedés” várható hatását prognosztizáltam, ami – mint az előbb jeleztem – a trendhez való igazodást kb. 8-10 év múlva valószínűsíti.” (7. ábra)

A 8. ábra az 6. ábrához hasonlóan az „erőltetett” verziót igazolja vissza.

„A termelékenység alakulása

...

Úgy gondolom, hogy csak egy valódi, innovatív oktatási/kulturális váltás tenné lehetővé a trend felfelé törését és ezzel a felzárkózás feltételeinek megteremtését. Másodvonalbeli technológiák és másodvonalbeli (?) „szakértők” átvétele ezt aligha oldja meg.” (9. ábra)

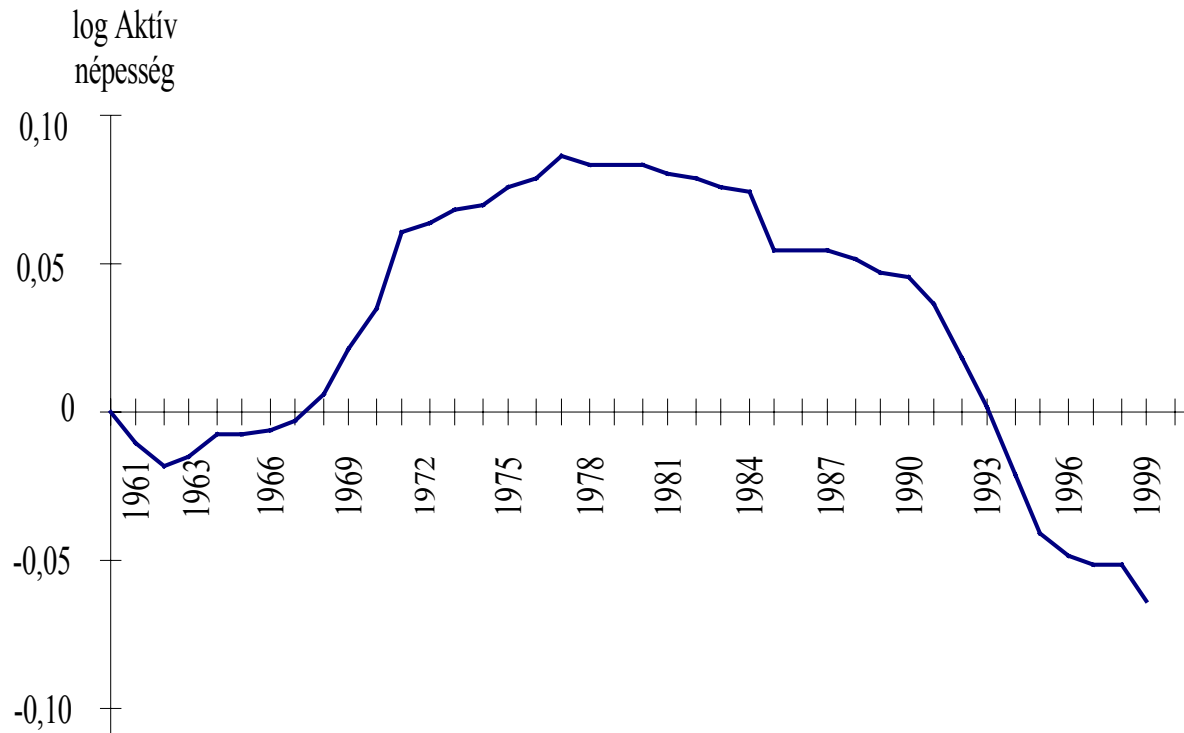
A 10. ábrán látható 2002 évi enyhe visszaesés egyrészt ismét igazolja Jánossy hipotézisét a termelékenység növekedésének nagyfokú stabilitásáról (amennyiben ez a visszaesés alig észrevehetően gyenge), másrészt viszont megerősíti fenti fejtegetésemet az oktatási reform „erőltetett növekedéséről” (amennyiben az alig észrevehető törés mégiscsak lefelé és nem felfelé történt).

„A felhalmozás, állóeszköz-felhalmozás és beruházási volumenindex alakulása

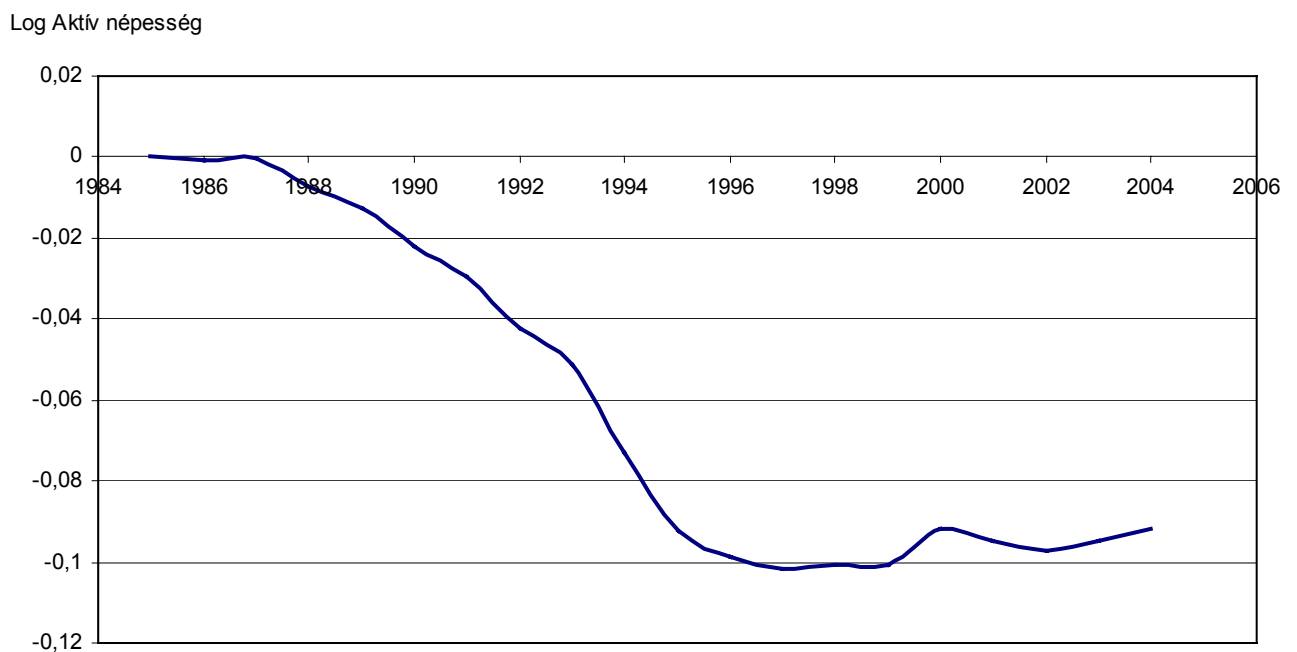
...

1993-tól újra emelkedni kezd a beruházási görbe, mégpedig a korábbival lényegében megegyező ütemmel. Ez pedig azt valószínűsíti, hogy az új beruházási hullám legjobb esetben is csak korszerű, de nem innovatív beruházásokból áll és így nem valószínű a termelési trendek érzékelhető felfelé törése. Ami viszont a fenti prognózisok megvalósulását valószínűsíti.” (11. ábra)

A 11. és 12. ábrán a három görbe közül a közgazdasági értelemben legkifejezőbb beruházási volumenindex alakulását ábrázolom – a többi lényegében hasonló menetet követ. A fent idézett megállapításaimat megerősíti a 12. ábrán a 2002-nél kezdődő visszaesés. Ámbár a görbe éppen eléggé hullámos, hogy ennek a visszaesésnek ne tulajdonítsunk túl nagy jelentőséget. De mégis a visszaesés nem felfelé törés ...

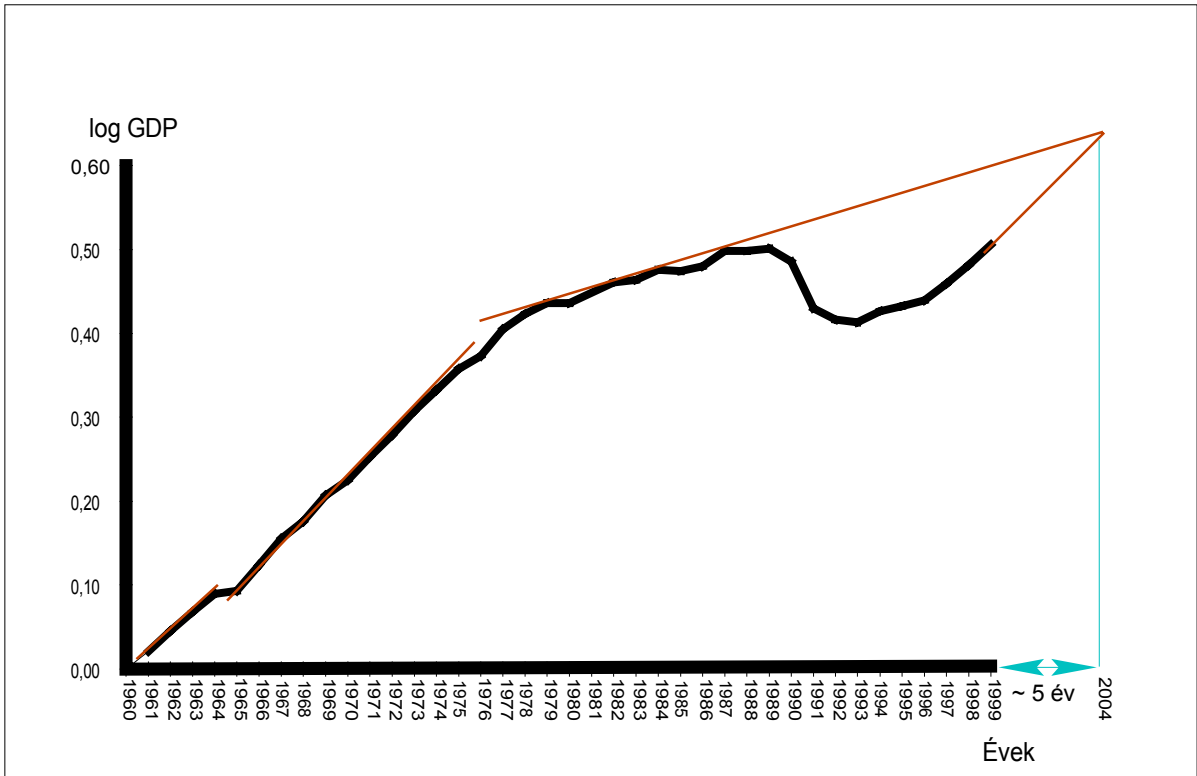

1. ábra

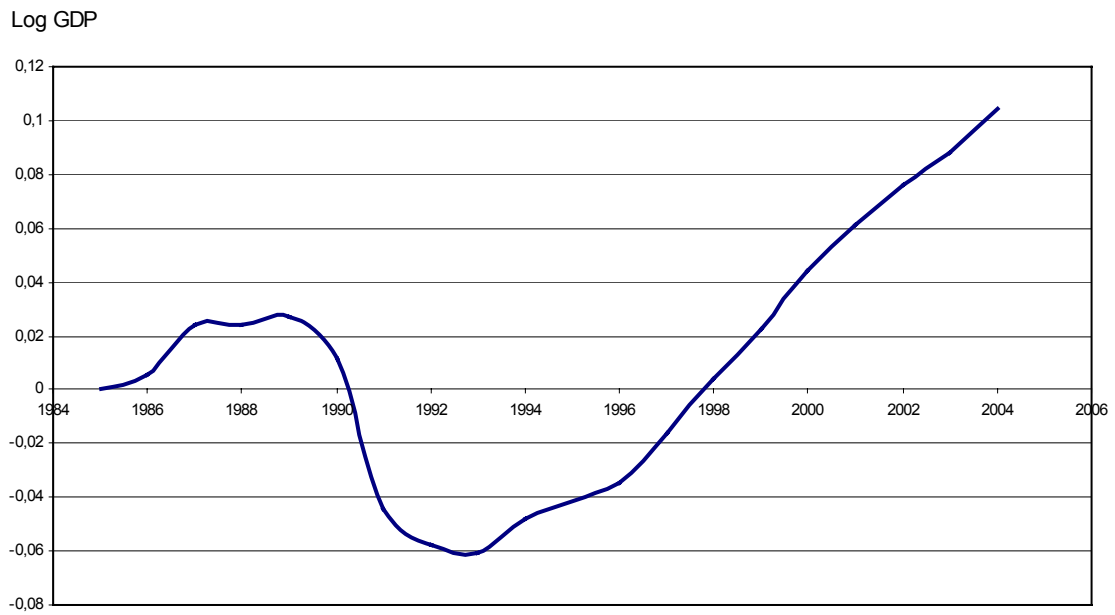

2. ábra

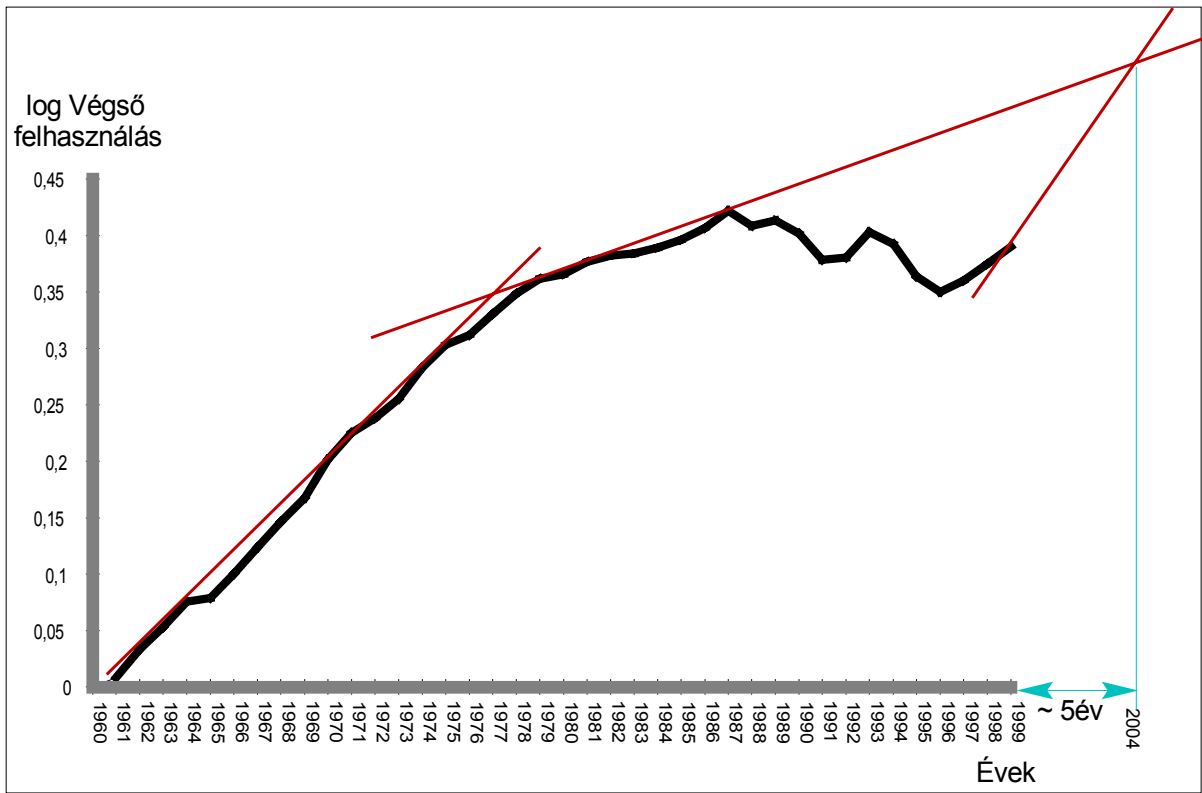

3. ábra

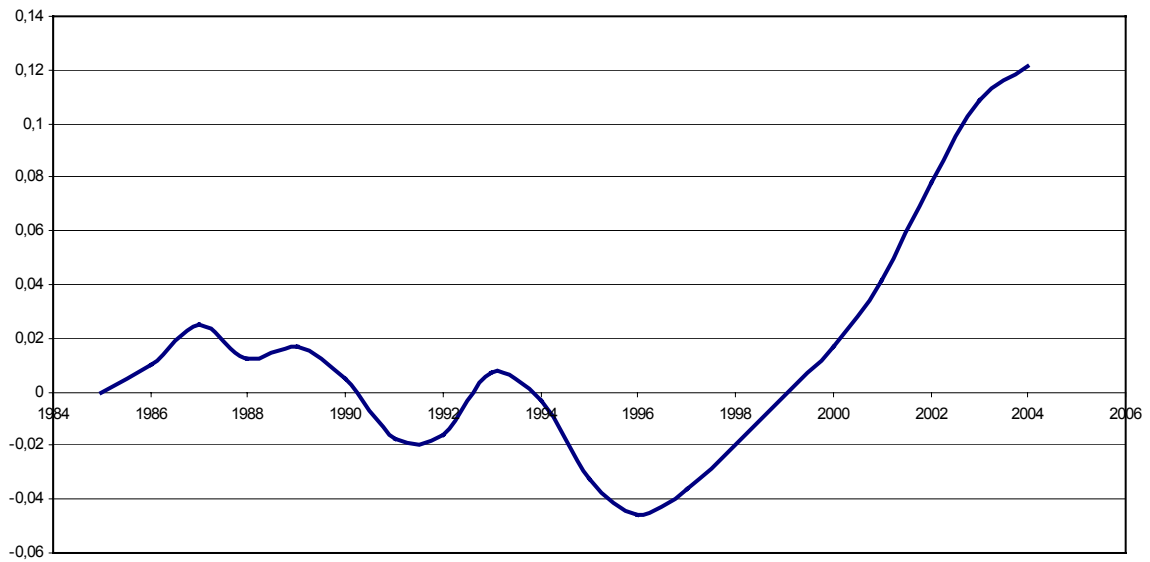

4. ábra

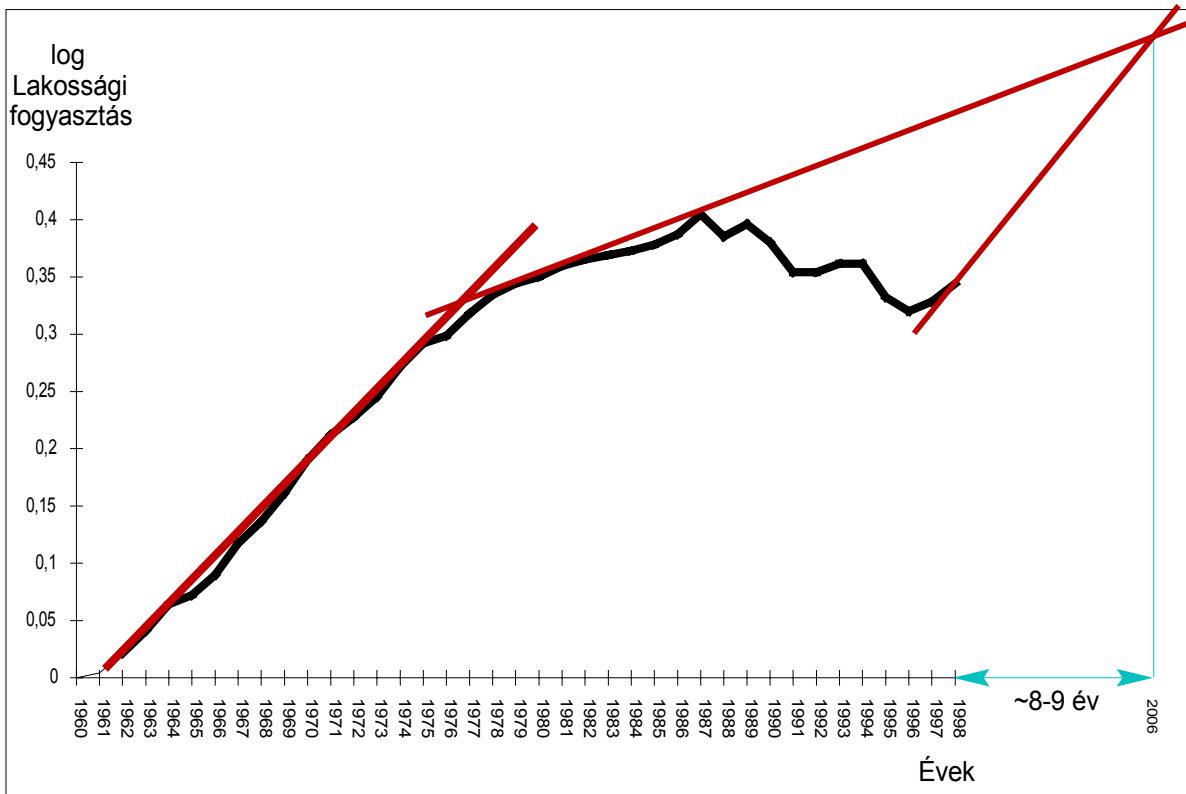

5. ábra

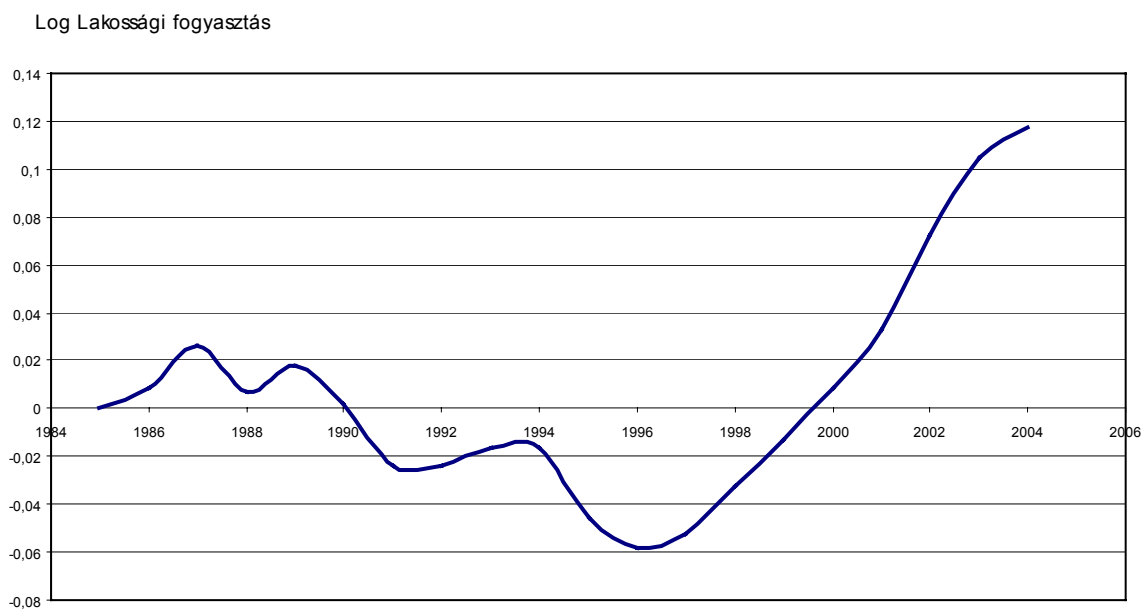
Log Végző fogyasztás

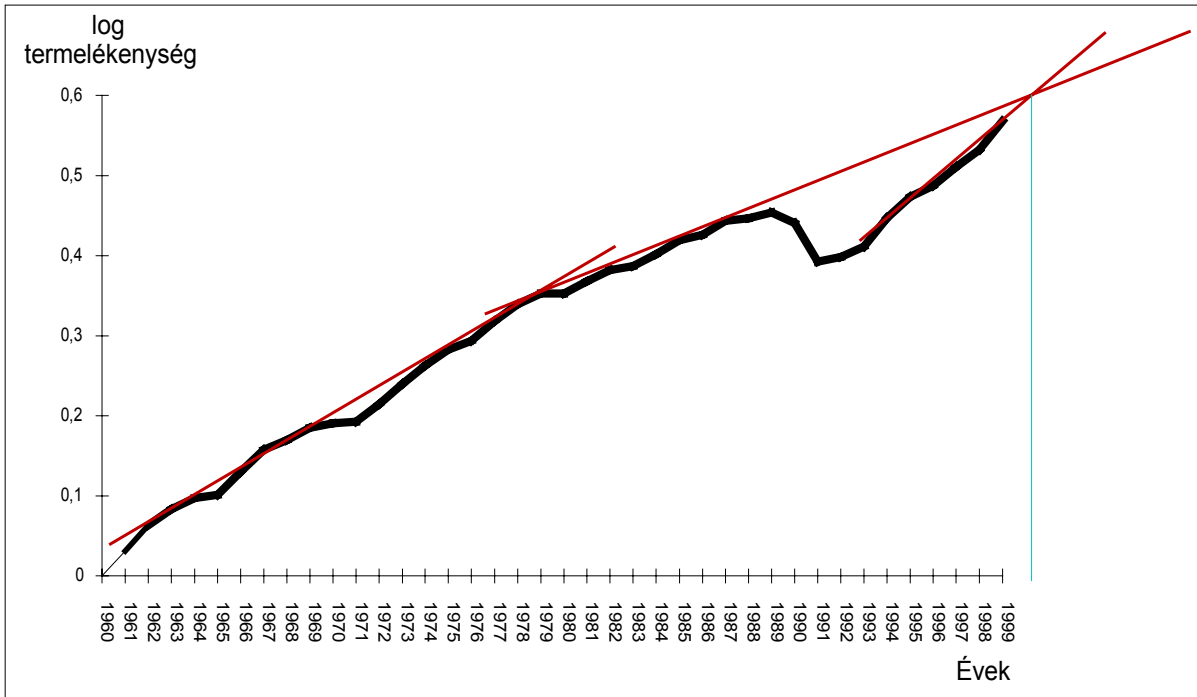
6. ábra

7. ábra

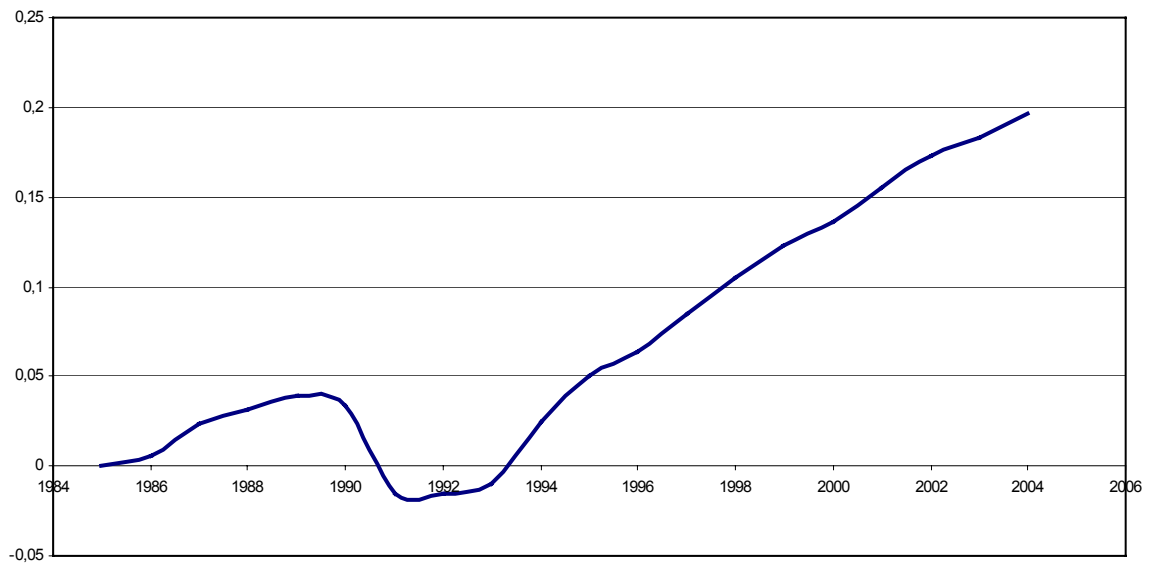

8. ábra

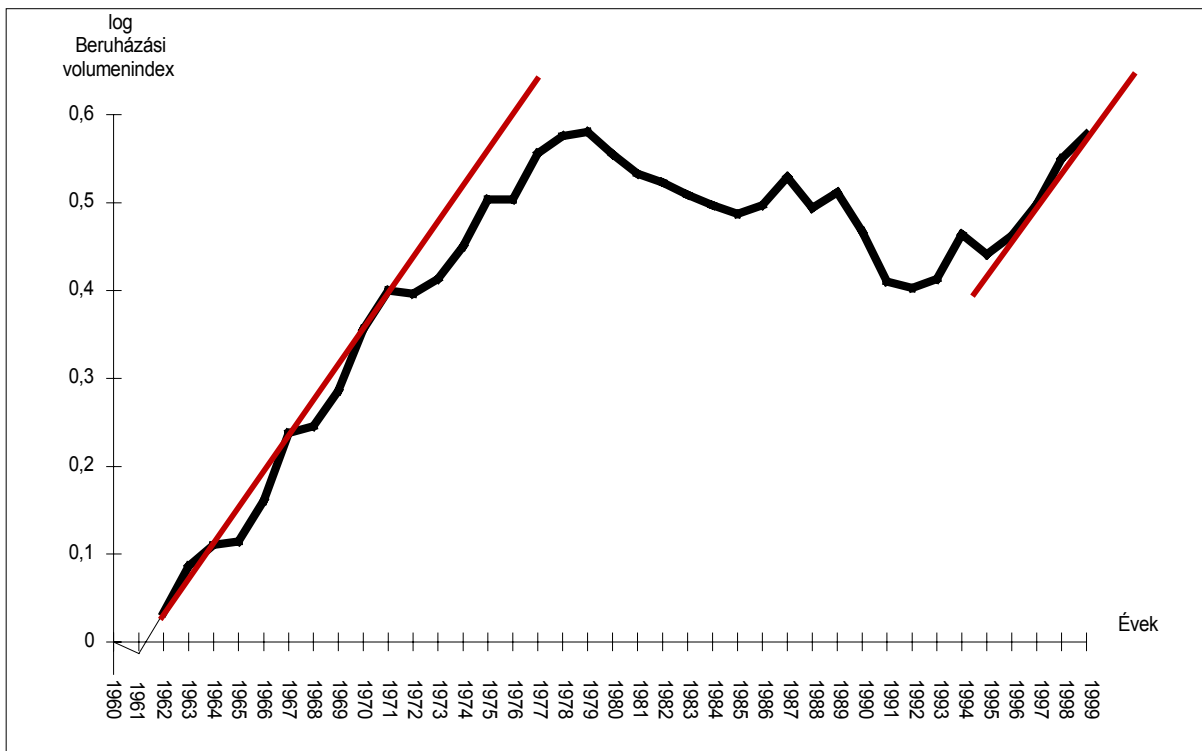

9. ábra

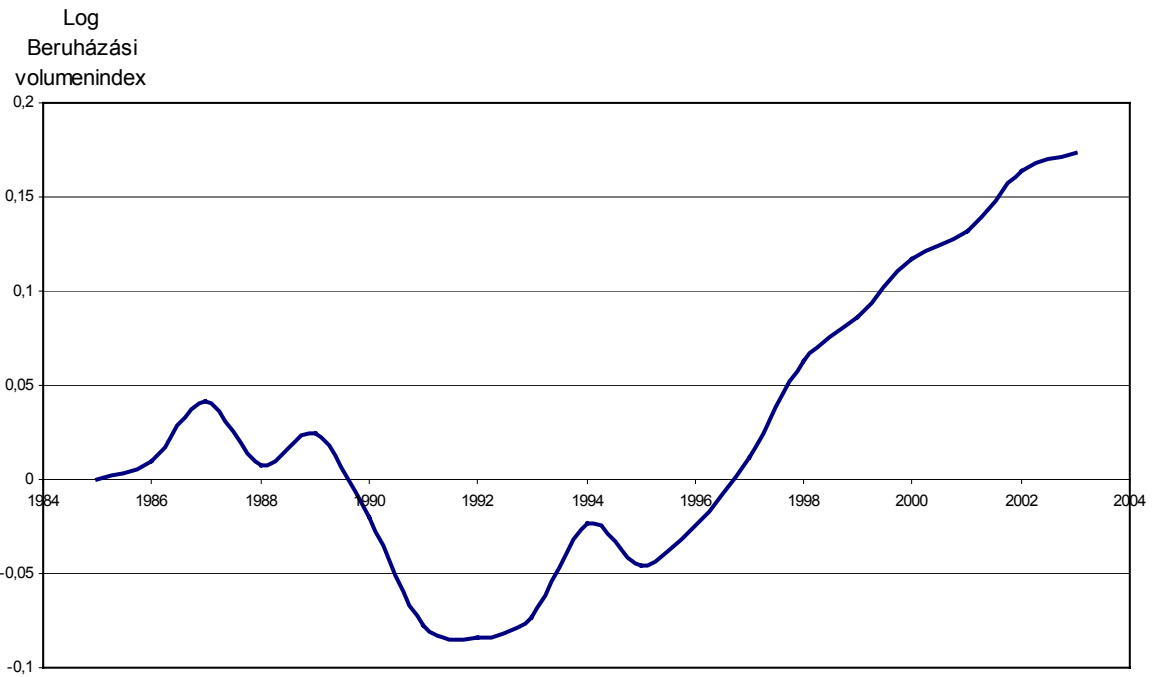
Log Termelékenység

10. ábra

11. ábra

12. ábra

Hivatkozott irodalom

- [1] KSH   Magyarország statisztikai évkönyve 2004
- [2] Nagy András   Jánossy Ferenc trendjei a mai magyar gazdaságban Eszmélet 51.
- [3] Nagy András   U. a. <http://pszfb.bgf.hu/kozgaz/Janossy.doc>